

TOMASZ KRZYŻOWSKI

 <https://orcid.org/0000-0001-7193-5661>

OŚRODEK BADAŃ NAD KULTURĄ ORMIAŃSKĄ W POLSCE
POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

MAREK STASIOWSKI

 <https://orcid.org/0000-0001-6940-4589>

WIEDEŃ

PATRIOTA CZY BUNTOWNIK?

DZIAŁALNOŚĆ NIEPODLEGŁOŚCIOWA KSIĘDZA GRZEGORZA MOSZORY W OKRESIE WIOSNY LUDÓW W ŚWIELE ARCHIWÓW LWOWSKICH I WIEDEŃSKICH*

Abstrakt: Grzegorz Moszoro (1812-1881) urodził się w rodzinie ormiańskiej w Łyścu (Galicja Wschodnia), w 1838 roku ukończył studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Wiedeńskim i został kapłanem archidiecezji lwowskiej obrządku ormiańskiego. W 1839 roku we Lwowie wstąpił do tajnego stowarzyszenia „Synowie Ojczyzny”, za co został oskarżony o zdradę stanu, skazany na karę śmierci i pozbawiony szlachectwa. W 1845 roku cesarz Ferdynand I ułaskawił go, nakazując pokutę. W 1848 roku Moszoro został wikariuszem parafii ormiańskiej w Stanisławowie, gdzie ponownie zaangażował się w działalność niepodległościową. Włączył się w prace Obwodowej Rady Narodowej – organizacji dążącej do wprowadzenia przemian demokratycznych i odzyskania przez Polskę niepodległości. Podczas kazań w kościele ormiańskim zachęcał wiernych do buntu przeciwko władzom austriackim. Gubernium we Lwowie i starostwo w Stanisławowie zebrały obszerny materiał dokumentujący aktywność duchownego. Na jego podstawie odtworzono działalność Moszory w kontekście zachodzących w tym czasie w Galicji przemian

* Artykuł powstał w ramach projektu: „Duchowieństwo obrządku ormiańskiego w Polsce od XIV do XXI wieku. Słownik biograficzny” (NPRH/DN/SN/0193/2023/12)

społeczno-politycznych. W 1849 roku Moszoro został proboszczem parafii ormiańskiej w Tyśmienicy, poświęcając się już wyłącznie pracy duszpasterskiej.

Słowa kluczowe: Grzegorz Moszoro, Galicja, Wiosna Ludów, Rada Narodowa Centralna, Ormianie polscy, duchowieństwo ormiańskie

Problematyka udziału duchowieństwa ormiańskiego w irredencji niepodległościowej po rozbiorach Polski została wstępnie rozpoznana¹. Na ogół wśród wyższej hierarchii kościelnej (ordynariusze diecezji, kanonicy katedralni) dominowała postawa lojalistyczna względem władz państwowych. Gdy chodzi o Galicję, było to w pełni zrozumiałe, biorąc pod uwagę panujący w Austrii system polityczny uzależniający Kościół od władz centralnych w Wiedniu. To tam zapadały decyzje personalne w sprawie obsady stanowisk kościelnych, liczby kleryków i zakonnic, wysokości dotacji na cele kościelne i pensji dla duchowieństwa – by wymienić tylko najważniejsze czynniki charakteryzujące brzemie, jakie przyszło dźwigać włodarzom Kościoła ormiańskiego.

W gronie duchowieństwa ormiańskiego zdarzały się wszakże osoby występujące przeciwko panującemu od dekad systemowi społeczno-politycznemu, zabierające publicznie głos w sprawie prawa Polaków do restytucji własnego, niepodległego państwa oraz podejmujące w tym zakresie konkretne działania. Tego typu aktywność nasiliła się w obliczu przemian zachodzących w monarchii habsburskiej w latach czterdziestych XIX stulecia. Duchowni katolicycy włączali się w prace organizacji niepodległościowych, z których szczególnie ambicje miała powstała w 1848 roku Rada Narodowa z siedzibą we Lwowie. Należał do niej między innymi Dawid Dawidowicz, wikariusz katedry ormiańskiej, katecheta i odważny, patriotyczny kaznodzieja². W działalność – jak to wówczas określano – spiskową włączył się już pod koniec lat trzydziestych XIX wieku inny

¹ Warto odnotować dwa szkice charakteryzujące udział galicyjskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego i greckokatolickiego w Wiosnie Ludów: M. Stolarczyk, *Udział duchowieństwa rzymskokatolickiego w galicyjskiej Wiosnie Ludów. Próba charakterystyki*, w: *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów*, red. W. Wic, Kraków 1999, s. 60-71; *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 267; O. Турій, *Греко-католицька церква і революція 1848-1849 рр. в Галичині*, w: *Rok 1848. Wiosna Ludów*, s. 73-91.

² *Protokoły posiedzeń Rady Narodowej Centralnej we Lwowie (14 IV-29 X 1848)*, red. S. Kieniewicz, F. Ramotowska, do dr. przygot. A. Gałkowski [et al.], Warszawa 1996, *passim* (błędnie podane imię Jerzy zamiast Dawid); A. Batowski, *Diariusz wypadków 1848 roku*, rękopis przejrzał, oprac., wstępem i przypisami opatrzył M. Tyrowicz, Wrocław 1974, s. 263, 267, 269, 289 (błędnie podane imię Jerzy zamiast Dawid); M. Stolarczyk, *Działalność Lwowskiej Centralnej Rady Narodowej. W świetle źródeł polskich*, Rzeszów 1994, s. 91, 99; M. Stasiowski, *Dawidowicz Dawid (1804-1869)*, in: *Das „Frintaneum” in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen (1816-1918). Ein biographisches Lexikon*, (Studien zum Frintaneum) (w druku).

duchowny archidiecezji ormiańskiej, Grzegorz Moszoro, za co poniósł poważne konsekwencje³.

Grzegorz Moszoro urodził się w 1812 roku w Łyścu na Pokuciu, w rodzinie kupca ormiańskiego Michała i Kajetany; miał młodszego rodzeństwo: Rozalię i Józefa⁴. Po ukończeniu gimnazjum odbył w latach 1834-1838 studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Wiedeńskim i zamieszkał w Królewsko-Cesar-skim Wiedeńskim Konwikcie Miejskim⁵. Zachowana dokumentacja potwierdza, że Moszoro był zdolnym i pilnym studentem, z egzaminów otrzymywał najwyższe noty. Cieszył się też bardzo dobrą opinią wykładowców i przełożonych konwiktu. Program studiów obejmował szeroki zakres zagadnień. Przez pierwsze dwa lata edukacji nacisk kładziono na filozofię oraz zajęcia z matematyki, historii powszechnej, historii naturalnej, fizyki, pedagogiki⁶. Z zakresu teologii Moszoro uczęszczał na wykłady z archeologii biblijnej, z języka hebrajskiego, ze wstępu do Starego Testamentu, z egzegezy Starego Testamentu⁷, z hermeneutyki biblijnej, gramatyki języka greckiego, wprowadzenia do Nowego Testamentu, egzegezy Nowego Testamentu⁸, teologii dogmatycznej⁹, teologii

³ Krótki szkic biograficzny księdza Moszory opracował Tadeusz Isakowicz-Zaleski: *Słownik biograficzny duchownych ormiańskokatolickich oraz duchownych rzymskokatolickich pochodzenia ormiańskiego w Polsce w latach 1750-2000*, Kraków 2001, s. 80.

⁴ F. Wasyl, *Ormianie w przedautonomicznej Galicji. Studium demograficzno-historyczne*, Kraków 2015, s. 371, *Studia Galicyjskie*, 4.

⁵ Archiv der Universität Wien (dalej: AUW): Th 22, k. 125, Matricula Inclytae Facultatis theologiae Viennensis 1760-1850, Mikrofilm Box No. 079; *Personalstand der Sekular- und Regular-Geistlichkeit der Fürsterzbischöflichen Wiener Diözese aus das Jahr 1835-1837*, Wien 1835-1837, *passim*; S. L. Piech, *Wychować dla Kościoła i państwa. Formacja elity duchowieństwa galicyjskiego w Wiedniu 1775-1918*, wyd. 2 poszerz., Kraków 2012, s. 83, 362.

⁶ Центральний державний історичний архів України, Львів (dalej: ЦДІАУЛ): f. 475, op. 1, spr. 817, k. 19, *consignatio Classium e disciplinus philosophus et theologus Gregorio de Moszoro Archidioeceseos in C. R. Convicti Vienensis alumni*, Vindobonae 31 maja 1837.

⁷ AUW: Mikrofilm 421, ThK 53.16-17, Katalog vom Studien-Jahre 1834/5 über die Hörer der theologischen Studien an der hiesigen Hochschule, im ersten Jahrgange aus [...] für die 1-te und 2-tw Jahreshälfte. Von dem Professor Dr. Joseph Scheiner, nr 35.

⁸ AUW: Mikrofilm 421, ThK 53.16-17, Katalog vom Studien-Jahre 1835/6 über die Hörer der theologischen Studien an der hiesigen Hochschule, im zweyten Jahrgange aus den Lehrgegenständen des Bibelstudiums Neuen Bundes für die 1. u. 2. Jahreshälfte. Von dem Professor Supplent Dr. Friedrich Wagl, nr 33; Lehranstalt: Philosophische Studien an der k. k. Universität in Wien. Katalog der Herren Theologen für den freyen Lehrgegenstand der Erziehungskunde vom Studien-Jahre 1836. Uebersicht, nr 27; Katalog vom Studien-Jahre 1835/6 über die Hörer der außerordentlichen Exegese des Neuen Bundes des zweyten und dritten Jahrganges der theologischen Wissenschaften an der hiesigen Hochschule. Für die erste und zweryte Jahreshälfte. Von dem Professor Supplent Dr. Friedrich Wagl, nr 22.

⁹ AUW: Mikrofilm 421, ThK 53.16-17, Katalog vom Studien-Jahre 1836/7 über die Hörer des dritten Jahrganges der theologischen Wissenschaften an der hiesigen Hochschule. Für die beiden Jahreshälften. Von dem Professor der Dogmatik Dr. Thomas Christ, nr 32.

pastoralnej¹⁰, języka arabskiego, chaldejskiego i syryjskiego¹¹, historii Kościoła¹² i prawa kanonicznego¹³. Uczestniczył ponadto w kursie języka ormiańskiego i liturgii ormiańskiej w klasztorze mechitarystów, co potwierdza zaświadczenie wydane przez arcybiskupa Aristagesa Azariana, opata generalnego¹⁴.

W 1838 roku Moszoro ukończył studia w Wiedniu i wrócił do Lwowa; z Gubernium galicyjskiego otrzymał 80 guldenów na zagospodarowanie się¹⁵. W tym samym roku ormiańskokatolicki arcybiskup lwowski Samuel Stefanowicz udzielił mu święceń kapłańskich i mianował kooperatorem w katedrze ormiańskiej. Po objęciu przez Krzysztofa Kirkorowicza kanonii gremialnej Moszoro został 17 czerwca 1839 roku mianowany wikariuszem katedralnym z pensją wysokości 300 guldenów rocznie¹⁶. Był ceniony przez przełożonych, cieszył się szacunkiem i sympatią wiernych, uczył chętnych języka ormiańskiego. Ponadto pełnił funkcję podkustosza i odpowiadał za paramenty liturgiczne przechowywane w katedrze. Widząc jego zdolności, arcybiskup mianował go kanclerzem konsystorza i osobistym sekretarzem¹⁷. Przez kilka lat praca księdza Moszory w duszpasterstwie i prowadzenie kancelarii przebiegała pomyślnie i bez zarzutu.

¹⁰ AUW: Mikrofilm 421, ThK 53.16-17, Katalog vom Studien-Jahre 1838 über die Hörer des vierten theologischen Jahrganges und zwar der Pastoraltheologie an der Wiener k. k. Universität. Für die erste und zweyte Jahreshälfte. Vom k. k. Universitäts-Professor Ignaz Feigler, nr 31; Katalog vom Studien-Jahre 1837/38 über die Hörer des vierten theologischen Jahrganges der pädagogischen Wissenschaften an der hiesigen k. k. Normal-Hauptschule. Für das ganze Schuljahr. Von dem Professor Franz Schmid, nr 26.

¹¹ AUW: Mikrofilm 421, ThK 53.16-1, Katalog vom Studien-Jahre 1835/6 über die Hörer des 1. 2. 3. 4. Jahrganges der Theologischen Studien an der hiesigen Hochschule, aus den außerordentlichen Vorlesungen der arabischen, chaldäischen, syrischen Sprache und der biblischen Exegese für die 1. und 2. Jahreshälfte. Von dem Professor der orientalischen Sprache und der biblischen Exegese Dr. Joseph Kaerle, nr 22.

¹² AUW: Mikrofilm 421, ThK 53.16-17, Katalog vom Studien-Jahre 1834/5 über die Hörer des ersten Jahrganges der theologischen Wissenschaften, und zwar die Kirchengeschichte betreffend, an der hiesigen Hochschule. Für die erste und zweite Jahreshälfte. Von dem Professor Supplent Vincenz Seback, nr 35.

¹³ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 817, k. 19, Consignatio classium e disciplinis philosophiis et theologis Gregorio de Moszoro Archidioeceseos in C. R. Convicti Viniensis alumni, Vinodobonae, 31 maja 1837.

¹⁴ ЦДІАВЛ: zaświadczenie opata mechitarystów, Wiedeń, 31 maja 1837.

¹⁵ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 858, k. 73, pismo Urzędu Płatniczego do Konsystorza ormiańskiego, Lwów, 18 września 1838.

¹⁶ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 859, k. 13, pismo Urzędu Płatniczego do Konsystorza ormiańskiego, Lwów, 4 lipca 1839.

¹⁷ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 821, k. 40, brudnopis pisma Konsystorza ormiańskiego do Gubernium galicyjskiego, Lwów, 2 marca 1842; ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 923, k. 113, brudnopis pisma Konsystorza ormiańskiego do hrabiego Mateusza Miączyńskiego, Lwów, 15 września 1849.

Sytuacja zmieniła się diametralnie w połowie 1842 roku. 21 czerwca ksiądz Moszoro został odwołany z pełnionych funkcji¹⁸. Równocześnie Gubernium poleciło Głównemu Urzędowi Płatniczemu wstrzymanie wypłaty pensji i asygnowanie należności nowo mianowanemu wikariuszowi Kajetanowi Kajetanowiczowi¹⁹. Wiadomo, że w kolejnych miesiącach toczyło się śledztwo w sprawie antypaństwowej aktywności księdza Moszory, gdyż w sierpniu 1842 roku lwowski Sąd Karny zwrócił się do konsystorza ormiańskiego z prośbą o informacje na temat jego poglądów politycznych i postawy moralnej. Sąd pytał również o okres pobytu w Wiedniu, chcąc uzyskać dane o ewentualnych kontaktach z nielegalnymi organizacjami w stolicy monarchii²⁰. Odpowiedź arcybiskupa Stefanowicza była jednoznaczna – hierarcha napisał, że ksiądz Moszoro wzorowo i owocnie pracował duszpastersko oraz wiódł przykładowe życie kapłańskie²¹.

W protokole sądowym zanotowano, że ksiądz Moszoro uległ wielokrotnym namowom Karola Żukowskiego oraz dominikanina Idziego Wojty i na początku 1839 roku wstąpił do tajnego stowarzyszenia Synów Ojczyzny²². Organizacja ta podlegała związkowi o nazwie Młoda Sarmacja, powołanemu 1 września 1837 roku przez Eugeniusza Chrzastowskiego, Leandra Pawlikowskiego, Tytusa Oleksińskiego oraz Albina Dunajewskiego (późniejszego biskupa krakowskiego i kardynała). Struktury tej organizacji utworzono we wszystkich zaborach z Radą Najwyższą na czele. Synowie Ojczyzny odpowiadali za propagowanie idei Młodej Sarmacji i kolportaż nielegalnej literatury²³.

Ze środowiskiem polskich spiskowców Grzegorz Moszoro zetknął się przypuszczalnie jeszcze w Wiedniu. Może o tym świadczyć znajomość z Żukowskim, czołowym działaczem ugrupowania Synowie Ojczyzny w stolicy Austrii. Warto nadmienić, że wśród kleryków mieszkających w Konwikcie Miejskim w Wiedniu zawiązała się w latach trzydziestych XIX wieku tajna organizacja, której dekonspiracja spowodowała wydalenie z seminarium kilku alumnów²⁴.

¹⁸ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 821, k. 35, brudnopis pisma Konsystorza ormiańskiego do Gubernium galicyjskiego, Lwów, 7 września 1842.

¹⁹ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 821, k. 37, pismo Gubernium galicyjskiego do Konsystorza ormiańskiego, Lwów, 28 lipca 1842.

²⁰ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 821, k. 46, pismo Sądu Karnego we Lwowie do Konsystorza ormiańskiego, Lwów, 7 sierpnia 1842.

²¹ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 821, k. 48, brudnopis pisma Konsystorza ormiańskiego do Sądu Karnego we Lwowie, Lwów, 23 sierpnia 1842.

²² ЦДІАУЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 8, kopia pisma Gubernium galicyjskiego do hrabiego Josefa Sedlnitzky'ego, Lwów, 4 listopada 1847.

²³ A. Józefczyk, *Wspomnienie ubiegłych lat (Przyczynek do historii spisków w Galicyi)*, Kraków 1881, s. 53-54.

²⁴ B. Łopuszański, *Stowarzyszenie Ludu Polskiego (1835-1841). Geneza i dzieje*, Kraków 1975, s. 145-147.

W 1840 roku działalność Młodej Sarmacji została zdekonspirowana, co pociągnęło za sobą falę aresztowań zarówno w Wiedniu, jak i w Galicji²⁵. Według relacji Henryka Bogdańskiego aresztowania rozpoczęły się w sierpniu 1841 roku i trwały do połowy roku 1842²⁶. Wówczas to został zatrzymany i oskarżony o zdradę stanu ksiądz Moszoro. Sąd Najwyższy uznał go za winnego i skazał na karę śmierci. Następstwem procesu i wyroku była decyzja o wydaleniu księdza Moszory ze stanu szlacheckiego. Nie udało się dotrzeć do akt procesowych, dlatego trudno precyzyjnie określić, co dokładnie mu zarzucano i kiedy zapadł wyrok skazujący. Ogólny przebieg zbiorowej sprawy, w którą został wliczony, znany jest ze wspomnień jednego ze współoskarżonych, Aleksandra Morgenbessera²⁷. Z dokumentacji sądowej, na którą powołuje się policja lwowska, wynika, że udział księdza Moszory w działalności rewolucyjnej był marginalny²⁸. Członkowie organizacji konspiracyjnych z tego okresu wymieniają wprawdzie jego nazwisko, jednak nie podają szczegółów dotyczących jego zaangażowania w działalność spiskową²⁹.

Ostatnie przynajmniej miesiące więzienia spędził w więzieniu na przedmieściu Żółkiewskim we Lwowie, w tak zwanej Małej Kasarni, w jednej celi (kaźni nr 96) z Morgenbesserem, który tak go scharakteryzował:

Po kilkumiesięcznym spólnym zamknięciu, zabrali mi kolegę Kniazołuckiego, dostałem natomiast ks. Grzegorza Moszorę, [...] człowieka światłego i w wielu umiejętnościach uczonego. Zdaje się, że on jeden spośród kleru całej diecezji znał dokładnie język ormiański, literaturę tegoż języka, historię kościelną ormiańską i historię narodu. Czytywał znakomite dzieła francuskie i włoskie; rozmowa z nim była przyjemna i pouczająca. Później dodano nam na trzeciego towarzysza Dymitra Mochnackiego, ukończonego teologa i kleryka seminarium ruskiego. Był to człowiek pełen życia i humoru, ruchliwy i przyjacielski. [...] Robił [mu] ks. Moszoro [...] różne aluzje i przytyki, więc się wiecznie z Mochnackim sprzeczali, ale wnet godzili i całowali. Gdy polemika, która także często przy szachach występowała, stawiała się gorąca, upominał go Moszoro

²⁵ *Ibidem*, s. 151.

²⁶ H. Bogdański, *Pamiętnik 1832-1848*, z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot, Kraków 1971, s. 205.

²⁷ A. Morgenbesser, *Wspomnienia z lwowskiego więzienia*, wyd. R. Leszczyński, Warszawa 1993, s. 49 i n.

²⁸ ЦДІАВЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 11, protokół Zarządu Policji we Lwowie z dnia 26 października 1847.

²⁹ A. Józefczyk, *Wspomnienie ubiegłych lat*, s. 90; H. Bogdański, *Pamiętnik 1832-1848*, s. 450; F. M. W. Czaplicki, *Rzeź w Horożanie i Pamiętnik więźnia stanu. Dwa dzieła w jednym tomie*, Kraków 1872, s. 286.

flegmatycznie: „Dymitraniu, nie trać przytomności”, ale go to zwykle w większy gniew wprowadzało³⁰.

Morgenbesser wspomina jeszcze, że ksiądz Moszoro zachwycił się jego satyrą na „drugi senat” Sądu Kryminalnego we Lwowie, przepisał ją i przez siostrę przekazał poza więzienie, tak że trafiła nawet do osób w niej sportretowanych³¹.

1 stycznia 1845 roku cesarz Ferdynand I ułaskawił od kary śmierci wszystkich skazanych w tej samej sprawie co księdza Moszory, nakazując Najwyższemu Trybunałowi Sprawiedliwości w Wiedniu wyznaczyć im kary więzienia. Ten z kolei 21 stycznia zwolnił większość z nich (poza ośmioma), w tym Moszorę, zaliczając im jako karę pobyt w więzieniu śledczym³². Po zwolnieniu z aresztu Moszoro miał przebywać pod opieką arcybiskupa ormiańskiego i być poddany stałej obserwacji przez Komendę Miejską Policji we Lwowie. Tymczasem arcybiskup Stefanowicz zgodnie z poleceniem Gubernium galicyjskiego miał umieścić kapłana w jednym z klasztorów, aby ten mógł odprawić pokutę³³. Archidiecezja ormiańska nie miała klasztoru męskiego, dlatego arcybiskup Stefanowicz zapytał o możliwość tymczasowego zakwaterowania księdza Moszory w jednym z klasztorów rzymskokatolickich³⁴. Ostatecznie jednak uznał, że lepszym rozwiązaniem będzie umieszczenie go w budynku kapituły ormiańskiej, gdzie znajdzie się pod jego bezpośrednim nadzorem, na co Gubernium wyraziło zgodę³⁵. Przebywanie w odosobnieniu bez możliwości pracy duszpasterskiej miało za cel skorygowanie poglądów politycznych i postawy moralnej. Ustalono, że dopiero widząc prawdziwą i gruntowną poprawę duchownego, arcybiskup będzie mógł wnioskować o zgodę na przywrócenie księdza Moszory do pracy duszpasterskiej. Na czas zawieszenia Moszoro miał otrzymywać skromne uposażenie z Funduszu Religijnego³⁶. Z więzienia został zwolniony 20 stycznia 1845 roku³⁷. Po upływie dwóch tygodni arcybiskup Stefanowicz relacjonował, że ksiądz Moszoro znajduje się pod jego nadzorem i pod opieką ojca duchownego, zajmuje się

³⁰ A. Morgenbesser, *Wspomnienia*, s. 61.

³¹ *Ibidem*, s. 66.

³² *Ibidem*, s. 70-71.

³³ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 18, pismo Gubernium galicyjskiego do arcybiskupa S. Stefanowicza, Lwów, 20 stycznia 1845.

³⁴ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 77, brudnopis pisma arcybiskupa S. Stefanowicza do arcybiskupa Franciszka Piszteka, metropolity łańcubskiego, Lwów, 21 stycznia 1845.

³⁵ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 76, brudnopis pisma abp. S. Stefanowicza do Gubernium galicyjskiego, Lwów, 29 stycznia 1845.

³⁶ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 82-83, pismo Gubernium galicyjskiego do arcybiskupa S. Stefanowicza, Lwów, 6 lutego 1845.

³⁷ Moszoro został aresztowany w połowie 1842 roku, z czego wynika, że w areszcie spędził około dwa i pół roku.

wyłącznie ćwiczeniami duchowymi i lekturą książek, które „pielęgnują i ożywiają pobożność”³⁸.

Kolejny list arcybiskupa do Gubernium datowany jest na czerwiec 1846 roku. Hierarcha uznawszy, że ksiądz Moszoro odprawił rekolekcje, nawrócił się i za-dośćuczynił, prosił o przywrócenie go do służby kapłańskiej. Tak charakteryzował jego postawę:

Possum fideliter asseverare quod cum eum singulis diebus videam, eumdem observaverim, ex die 20 mensis Januarii anni elapsi 1845 constanter pium et devotum assiduum et addictum lectioni spirituali, promptum et obedientem in executione eorum, qua sibi a me prascripta sunt, frequenter accedentem ad tribunal confessionis Sacramentalis, et pie paricipantem de divinis mysteriis bene moratum, modestum, humilem, lenem. Hinc persuasum mihi est eum esse talem, ut utiliter possit servire fidelibus, predicatione verbi divini, et administratione Sacramentorum, ut non solum instruat fideles sed eos solida fidelitate edificet³⁹.

Gubernium uznało jednak, że czas, jaki upłynął od zwolnienia z aresztu, jest zbyt krótki, aby nastąpiła trwała poprawa i duchowny mógł odzyskać utraczone zaufanie. Polecono, aby kontynuował pracę nad własną postawą, którą miał monitorować – jak dotychczas – arcybiskup, a po upływie roku hierarcha może ponowić petycję, o ile ksiądz Moszoro faktycznie zmieni swoją postawę⁴⁰.

We wrześniu 1847 roku arcybiskup Stefanowicz ponowił prośbę do Gubernium. Stwierdził, że ksiądz Moszoro od długiego czasu oddaje się praktykom pobożnym i jest całkowicie oderwany od spraw świeckich. Stwierdził, że nie wie, z jakiego powodu jego duchowny trafił do więzienia, sugerując, że jeśli dopuścił się jakiegoś wykroczenia, to zapewne przez nieostrożność i niewiedzę. Arcybiskup motywował swoją prośbę tym, że ksiądz Moszoro może pożytecznie pracować dla Kościoła, zachęcać wiernych swoim przykładem oraz inspirować do praktykowania cnót chrześcijańskich⁴¹.

Zanim ksiądz Moszoro otrzymał zgodę na działalność duszpasterską, podjął się innego zadania. Arcybiskup wystarał się dla niego o zgodę na wyjazd do Szwejkowa koło Brzeżan, gdzie sprawował opiekę nad synem radcy Sądu

³⁸ ЦДІАВЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 2, pismo arcybiskupa S. Stefanowicza do Gubernium galicyjskiego, Lwów, 14 lutego 1845.

³⁹ ЦДІАВЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 4, pismo arcybiskupa S. Stefanowicza do Gubernium galicyjskiego, Lwów, 2 czerwca 1846.

⁴⁰ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 923, k. 96, pismo Gubernium galicyjskiego do arcybiskupa S. Stefanowicza, Lwów, 22 lipca 1846.

⁴¹ ЦДІАВЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 13, pismo arcybiskupa S. Stefanowicza do Gubernium Galicyjskiego, Lwów, 11 września 1847.

Apelacyjnego Jakuba Torosiewicza⁴². W Szwejkowie znajdował się pod stałą obserwacją policji i starostwa, które zgodnie uznały, że zachowywał się bez zarzutu. W opinii skierowanej do Gubernium policja lwowska uznała, że ksiądz Moszoro może zostać przywrócony do posługi kapłańskiej, jednak z uwagi na zgorszenie, jakie wywołało we Lwowie jego zachowanie, proces i wyrok śmierci, powinien zostać skierowany na prowincję, w miejsce, gdzie nie jest znany⁴³.

Gubernium zwróciło się w tej sprawie do Josefa Sedlnitzky'ego, dyrektora policji i urzędu cenzury w Wiedniu. Relacjonowano, że według arcybiskupa Stefanowicza, pod którego pieczęć ksiądz Moszoro wciąż się znajdował, duchowny zajmuje się wyłącznie ćwiczeniami duchowymi i doskonale nadaje się do pracy duszpasterskiej. Uznano, że szkoda byłoby zmarnować jego potencjał, gdyż ze względu na pokorę i łagodność mógłby pracować z pożytkiem wśród wiernych obrządku ormiańskiego. Powtórzono także obserwacje policji lwowskiej, która potwierdziła przemianę postawy księdza. W związku z powyższym Gubernium rekomendowało przywrócenie go do posługi oraz skierowanie do pracy na prowincji pod warunkiem utrzymania nad nim nadzoru policyjnego⁴⁴.

Minister spraw wewnętrznych cesarstwa Karl von Inzaghi w piśmie skierowanym do cesarza Ferdynanda I scharakteryzował całą sprawę, zaznaczając, że wzięwszy pod uwagę dobroduszny charakter księdza Moszory, można przypuszczać, że jego postawa uległa całkowitej poprawie i, powołując się na opinię komendy policji we Lwowie, Gubernium galicyjskiego i arcybiskupa Stefanowicza, uznał go za godnego zaufania⁴⁵. 23 lutego 1848 roku cesarz wyraził zgodę na pracę duszpasterską Grzegorza Moszory na podrzędnym stanowisku kościelnym⁴⁶ pod opieką zaufanego przełożonego⁴⁷. 12 marca 1848 roku Konsystorz ormiański poinformował księdza o jego nominacji na kooperatora parafii ormiańskiej w Stanisławowie na Pokuciu⁴⁸.

⁴² Jakub Torosiewicz, Ormianin, miał dwóch synów: Marcjana Agatona (ur. 1826) oraz Emila Jana (ur. 1828) – późniejszego polityka. Nie wiadomo, który z nich znajdował się pod opieką księdza Moszory (informacja A. A. Zięby).

⁴³ ІІІІІАУЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 11, protokół Zarządu Policji we Lwowie z dnia 26 października 1847.

⁴⁴ Ibidem, k. 7-8, kopia pisma Gubernium galicyjskiego do J. Sedlnitzky'ego, Lwów, 4 listopada 1847.

⁴⁵ Österreichische Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (dalej: AT-OeStA/AVA): Kultus AK Katholisch 651 1, Signatur 67, pismo ministra spraw wewnętrznych K. Inzaghi do cesarza Ferdynanda I, Wiedeń, 8 grudnia 1847.

⁴⁶ Zapewne chodziło o posadę wikariusza bądź kapelana.

⁴⁷ AT-OeStA/AVA: Kultus AK Katholisch 651 1, Signatur 67, brudnopis pisma Zjednoczonej Kancelarii Nadwornej do Gubernium galicyjskiego, Wiedeń, 23 lutego 1848; ІІІІІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 923, k. 121, pismo Gubernium galicyjskiego do arcybiskupa S. Stefanowicza, Lwów, 7 marca 1848.

⁴⁸ ІІІІІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 923, k. 123, brudnopis pisma Konsystorza ormiańskiego do księdza G. Moszory, Lwów, 12 marca 1848.

Niepełna rok później, 17 kwietnia 1849 roku, Moszoro został mianowany administratorem parafii ormiańskiej w Tyśmienicy po zmarłym proboszczu Janie Krzysztofowiczu⁴⁹. Wyraził za to wdzięczność arcybiskupowi, dziękował za zaufanie, jakim go obdarzył, oraz zadeklarował chęć podjęcia czekających na niego obowiązków⁵⁰. Na nowej placówce niezwłocznie przystąpił do pracy organizacyjnej i duszpasterskiej. Tak gorliwie zachęcał swoich parafian do uczestnictwa w nabożeństwach, że po miesiącu jego pracy w Tyśmienicy frekwencja na nich znacznie się zwiększyła. Przychodzili też wierni innych obrządków katolickich. Zadbał także o oprawę liturgii w rycie ormiańskim. W związku z tym, że nikt z wiernych nie umiał czytać i śpiewać po ormiańsku, tychże umiejętności uczył młodzież, tym samym angażując ją w uświetnianie liturgii. Znacznie trudniejsze okazało się uporządkowanie zaniedbanego kościoła parafialnego. Tutejsi wierni, z wyjątkiem kilku dobrze sytuowanych osób, byli ludźmi ubogimi i mieliby trudności ze wsparciem materialnym jakiegokolwiek inwestycji. W kościele brakowało służby kościelnej i podstawowego wyposażenia: bielizny liturgicznej, obrusów, świec. Po śmierci dotychczasowego zakrystiana, który zmarł na cholerę, wszystkie sprawy organizacyjne spoczęły na barkach duszpasterza. Niełatwo układała się współpraca z organistą, który był porywczy i obrażał parafian. Wszystkie paramenty liturgiczne ksiądz Moszoro umieścił w skarbcu, gdyż w ubiegłych latach zdarzały się włamania do zakrystii i kradzieże. Reasumując, już pierwsze miesiące pracy w Tyśmienicy pokazały, że był energicznym duszpasterzem i organizatorem życia parafii. Miał wprawdzie skromne możliwości finansowe z racji bardzo szczupłych subwencji, ale w miarę możliwości starał się zaradzić bieżącym potrzebom⁵¹.

We wrześniu 1849 roku Konsystorz ormiański ogłosił konkurs na wakujące probostwo w Tyśmienicy. Zgłosiło się dwóch kandydatów: dotychczasowy administrator, czyli ksiądz Moszoro⁵², oraz wikariusz katedry ormiańskiej we Lwowie, Ignacy Jakubowicz. Konsystorz zaprezentował sylwetki kandydatów hrabiemu Miączyńskiemu, który był kolatorem parafii⁵³. Moszoro scharaktery-

⁴⁹ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 99, pismo dziekana ks. Dominika Barącz do Konsystorza Ormiańskiego, Łysiec, 30 kwietnia 1849; ibidem, к. 99, brudnopis pisma Konsystorza Ormiańskiego do Gubernium Galicyjskiego, Lwów, 15 maja 1849.

⁵⁰ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 106, list ks. G. Moszory do abp. S. Stefanowicza, Tyśmienica, 16 maja 1849.

⁵¹ ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 923, к. 106-107, list ks. G. Moszory do abp. S. Stefanowicza, Tyśmienica, 16 maja 1849.

⁵² Przed przystąpieniem do konkursu na probostwo ksiądz Moszoro zdał przed komisją konsystorską egzaminy z głównych przedmiotów teologicznych. ЦДІАВЛ: ф. 475, оп. 1, spr. 822, к. 74-85, dokumentacja egzaminów księdza G. Moszory z teologii moralnej, teologii dogmatycznej, teologii pastoralnej, katechetyki, egzegezy Pisma Świętego Nowego Testamentu, prawa kanonicznego, Lwów, 1849.

⁵³ *Provinzial-Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1849*, Lemberg 1849, s. 409.

zowany został jako zaradny gospodarz i energiczny duszpasterz, który przyciągnął wiernych do kościoła⁵⁴. Miączyński, korzystając z prawa prezenty, wskazał właśnie jego⁵⁵ i 3 października 1849 roku ksiądz Moszoro otrzymał nominację na proboszcza⁵⁶.

Kilka dni później na biurko starosty powiatowego w Stanisławowie trafił raport komisarza Jana Soleckiego na temat działalności niepodległościowej księdza Moszory. Powołując się na informacje dominikanina Bonawentury Drużbackiego z Tyśmienicy, Solecki donosił, że Moszoro w czasie wydarzeń rewolucyjnych lat 1848-1849 (Wiosna Ludów), czyli jeszcze będąc wikariuszem w Stanisławowie, wygłaszał na ambonie płomienne przemówienia przeciwko władzy oraz że wstąpił do działającej tam Rady Narodowej. Z kolei po przybyciu do Tyśmienicy został przyjęty przez swojego przyjaciela ojca Sadoka Barącz, przełożonego miejscowego klasztoru dominikanów, który zapewnił mu mieszkanie i wikt w klasztorze. Co ciekawe, Radę Narodową w Tyśmienicy – według cytowanego dokumentu – założył właśnie Barącz i został jej przewodniczącym. Ponadto dzięki swoim koneksjom polecił księdza Moszorę właścicielowi dóbr tyśmienickich Miączyńskiemu, aby prezentował go na proboszcza⁵⁷. Solecki uważał, że działalność obu duchownych może być niebezpieczna. Wyraził przy tym oburzenie, że człowiek o takiej reputacji, skazany za zdradę stanu, mógł zostać proboszczem⁵⁸.

Dochodzenie w sprawie niestosownych wypowiedzi i zachęcania do buntu wiernych spowodowało, że status księdza Moszory jako duszpasterza parafii ormiańskiej w Tyśmienicy pozostał nieuregulowany. Został wprawdzie mianowany przez arcybiskupa proboszczem, jednak zaplanowana na 21 października 1849 roku kanoniczna instytucja nie doszła do skutku. W przeddzień uroczystości, za pośrednictwem dziekana ormiańskiego w Stanisławowie Dominika Baracza, starostwo wydało zakaz instalacji nowego proboszcza⁵⁹. Decyzję motywowano tym, że ksiądz Moszoro wszedł w konflikt z prawem i dzięki łasce cesarza został przywrócony do pracy duszpasterskiej, ale z przeznaczeniem na podrzędne

⁵⁴ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 923, k. 113, brudnopis pisma Konsystorza ormiańskiego do M. Miączyńskiego, Lwów, 15 września 1849.

⁵⁵ Ibidem, k. 110, pismo M. Miączyńskiego do arcybiskupa S. Stefanowicza, Tyśmienica, 26 września 1849.

⁵⁶ Ibidem, k. 112, brudnopis pisma Konsystorza Ormiańskiego do księdza G. Moszory, Lwów, 3 października 1849.

⁵⁷ Z Sadokiem Barączem ks. Moszoro utrzymywał kontakt także w latach późniejszych, o czym świadczy zachowana korespondencja. Narodowa Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu, Dział Rękopisów, 2757/II, Listy ks. G. Moszory do o. Sadoka Baracza, Tyśmienica, 24 sierpnia 1876 i 20 grudnia 1876, k. 257-266.

⁵⁸ ЦДІАУЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 33-34, raport J. Soleckiego, komisarza Straży Finansowej w Tyśmienicy, Tyśmienica, 5 października 1849.

⁵⁹ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 923, k. 100, pismo dziekana D. Baracza do Konsystorza ormiańskiego, Łysiec, 22 października 1849.

stanowisko, a nie na probostwo. 11 listopada 1849 roku decyzję starostwa potwierdziło Gubernium⁶⁰. Namiestnik Agenor Gołuchowski stwierdził, że zarzuty stawiane księdzu są na tyle poważne, że jeśli zostaną udowodnione, powinien zostać pozbawiony zajmowanego beneficjum. Polecił też niezwłoczne zbadanie sprawy i przysłanie wyników dochodzenia⁶¹.

Warto nadmienić, że jeszcze po ułaskawieniu rozpatrywano przywrócenie księdza Moszory do stanu szlacheckiego. Departament Szlachty w Zjednoczonej Kancelarii Nadwornej w Wiedniu uznał za wątpliwe jego szlacheństwo⁶², mimo iż Kolegium Stanowe w Galicji potwierdziło szlacheckie pochodzenie Moszorów⁶³. Ostatecznie jednak 12 grudnia 1849 roku został przywrócony do stanu szlacheckiego⁶⁴.

W sierpniu 1850 roku Gubernium monitowało starostwo w Stanisławowie o nadesłanie raportu o działalności księdza Moszory, zleconego w grudniu ubiegłego roku⁶⁵. Wpłynął on we wrześniu, był obszerny i opracowany na podstawie relacji urzędników państwowych, którzy albo sami byli świadkami wydarzeń z udziałem duchownego, albo słyszeli o tym od innych. Najcenniejsza okazała się wypowiedź urzędnika starostwa Karola Hausera, który kilkakrotnie słyszał kazania księdza Moszory. Stwierdził, że wypowiedzi duchownego miały zupełnie inny cel niż nauka o zagadnieniach religijnych czy moralnych, a mianowicie

⁶⁰ ЦДІАВЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 31, sprawozdanie z działalności księdza G. Moszory, Stanisławów, 3 września 1850.

⁶¹ ЦДІАВЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 32, kopia pisma namiestnika A. Gołuchowskiego do starostwa w Stanisławowie, Lwów, 30 grudnia 1949.

⁶² AT-OeStA/AVA: Adel HAA 570.102, k. 1-3, dokumenty dotyczące szlacheństwa ks. G. Moszory, Wiedeń, 1847.

⁶³ *Poczet szlachty galicyjskiej i bukowińskiej*, Lwów 1857, s. 310; K. F. v. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande bis 1806, sowie Kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum Alt-österreichischen Adels-Lexikon 1823-1918*, 3, K-N, Schloss Senftenegg 1972, s. 266. Uważano w tym czasie, że Moszorowie to szlachta mołdawska, z herbem przedstawiającym rycerza na czarnym koniu. Ich siedziba – Moszorówka, znajdowała się na Bukowinie, skąd rodzina przeniosła się na Podole i Pokucie. W 1816 roku ich szlacheństwo uznane zostało przez Wydział Stanowy w Galicji (H. Stupnicki, *Herbarz polski i imionospis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów. Ułożony porządkiem alfabetycznym na podstawie „Herbarza” Niesieckiego i manuskryptów*, 2, Lwów 1859, s. 164).

⁶⁴ K. F. v. Frank, *Alt-Österreichisches Adels-Lexikon*, 1. Band (1823-1918), Wien 1928, s. 206. Te same informacje zawiera publikacja: S. K. Kruczkowski, *Poczet Polaków wyniesionych do godności szlacheckiej przez monarchów austriackich w czasie od roku 1773 do 1918: dalej tych osób, którym wymienieni władcy zatwierdzili dawne tytuły książęce względnie hrabiowskie lub nadali tytuły hrabiów i baronów jak niemniej tych, którym zatwierdzili staropolskie szlacheństwo*, Lwów 1935, b. pag. W tym ostatnim źródle zamiast imienia „Grzegorz” błędnie podano „Jerzy”.

⁶⁵ ЦДІАВЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 26, brudnopis pisma Gubernium Galicyjskiego do Starostwa Powiatowego w Stanisławowie, Lwów, 25 sierpnia 1850.

polityczny, i były zbieżne z postulatami środowisk rewolucyjnych. Z kazania wygłoszonego podczas uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego w 1848 roku Hauser zapamiętał następujący fragment: „Broń w dłoń, teraz pora, w której możemy uzyskać, coś my utracili”. Zdegustowany tymi słowami ostentacyjnie opuścił świątynię w trakcie nabożeństwa⁶⁶.

Stażysta w tym samym urzędzie, Erazm Sułatycki, zeznał, że osobiście słyszał kazanie, które podżęgało do wystąpienia przeciwko legalnej władzy i dokonania zamachu stanu. Przywołał też fragment, który zapamiętał: „Broń w dłoń, teraz czas do tego, nie troszcie się bracia, tak jak Chrystus zmartwychwstał, tak i my zmartwychwstaniemy” – przy czym te ostatnie słowa – zaznaczył – nie miały wymiaru religijnego, ale odnosiły się bezpośrednio do odzyskania przez Polaków niepodległości. Wobec powyższego zmuszony był do opuszczenia kościoła. Twierdził, że kazanie wywołało oburzenie lokalnego społeczeństwa⁶⁷.

Z kolei stażysta w Gubernium lwowskim, Juliusz Błoński, który wcześniej pracował w Stanisławowie, zeznał, że w czasie świąt wielkanocnych ksiądz Moszoro wygłosił kazanie w duchu rewolucyjnym, co według niego wywołało wielkie oburzenie wszystkich ludzi dobrej woli. O wydarzeniu tym stało się głośno w całym mieście. Błoński powoływał się na relacje innych świadków, gdyż sam nie był wtedy obecny. Duchowny wypowiedział następujące słowa:

Broń w dłoń, a tem oswobodzimy naszą ojczyznę, krew będzie płynąć, ta zgnoi glebę, wyda piękny plon, powstaną miliony synów ojczyzny, zwałą siebie wierni, a my będziemy wolnemi⁶⁸.

Błoński uważał, że w razie konieczności należy odszukać innych świadków tego nabożeństwa. Ponadto podał nowe informacje o aktywności księdza Moszory. W 1848 roku duchowny pełnił funkcję sekretarza Rady Narodowej, która w Stanisławowie była szczególnie aktywna oraz sekretarza Demokratycznego Stowarzyszenia Kobiet. Jako przedstawiciel drugiej z wymienionych organizacji miał kwestować na rzecz członków Gwardii Narodowej⁶⁹.

Podobną wartość informacyjną miała relacja kanclerza powiatowego Mikołaja Czepiela, który również osobiście nie słyszał kazania, lecz powoływał się na wypowiedzi osób trzecich. Według niego z ambony padły następujące słowa: „Chrystus z martwych wstał, więc i wy powstańcie, broń w dłoń”, które wywoływały wielką irytację zwolenników rządu. Ponadto stwierdził, że ksiądz Moszoro utrzymywał kontakty z osobami, które sprzeciwiały się władzy państwowej⁷⁰.

⁶⁶ ЦДІАУЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 38-39, sprawozdanie z działalności ks. G. Moszory, Stanisławów, 3 września 1850.

⁶⁷ ЦДІАУЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 43.

⁶⁸ ЦДІАУЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 36-37.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ ЦДІАУЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 37-38.

Kolejne świadectwa bazują na relacjach osób trzecich i powielają w zasadzie dane poprzednich respondentów. Poborca podatkowy w Husiatynie Jan Wohlfarth twierdził, że ksiądz Moszoro, wykorzystując wzburzenie społeczno-polityczne w 1848 roku, w tym i tendencję do obalenia rządu, wygłosił prowokacyjne i emocjonalne kazanie, w którym zachęcał do podjęcia zbrojnego buntu. Ponadto, jak udało mu się dowiedzieć, utrzymywał bliski kontakt z osobami, które występowały przeciwko legalnej władzy państwowej. Wzbraniał się jednak przed dokonaniem pełnej charakterystyki postawy politycznej księdza, gdyż w czasie jego działalności dopiero przybył do Stanisławowa i miał jeszcze ograniczone kontakty społeczne⁷¹. Piotr Effinowicz i Franciszek Serafiński ze starostwa w Stanisławowie także wspomnieli o prowokacyjnym kazaniu ks. Moszory i jego kontaktach z osobami, które były negatywnie nastawione do władzy⁷².

Urzędnik starostwa w Stanisławowie, Andrzej Żuławski, relacjonował, że ksiądz Moszoro włączył się wraz z duchowieństwem rzymskokatolickim w działalność miejscowej Rady Narodowej. Niektórzy duchowni zaangażowani w prace rady podczas świąt wielkanocnych wykorzystali ambonę kościelną do promocji treści antyrządowych. Wikariusz parafii rzymskokatolickiej w Stanisławowie Franciszek Posuchowski wygłosił kazanie w duchu rewolucyjnym, podobnie wikariusz parafii ormiańskiej Moszoro, który zachęcał wiernych do chwycenia za broń i wystąpienia przeciwko legalnej władzy. Za odwagę ksiądz Moszoro był ponoć bardzo chwalony przez członków wspomnianej Rady Narodowej i osoby zaangażowane w działalność niepodległościową. Zdaniem Żuławskiego ksiądz Moszoro brał udział w konspiracyjnych spotkaniach w karczmie na przedmieściu Zabłotów. Uważał, że negatywny stosunek księdza do władzy państwowej jest notoryczny i powszechnie znany⁷³.

Co zatem możemy ustalić, bazując na zaprezentowanych wyżej relacjach? Wynika z nich, że główną przyczyną zainteresowania urzędników księdzem Moszorą był fakt wygłoszenia przezeń jednego patriotycznego kazania w uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego. Czy Moszoro częściej wypowiadał się w podobnej konwencji, pozostaje pytaniem otwartym. Podobnie reakcja jego przełożonych, zwłaszcza proboszcza parafii ormiańskiej w Stanisławowie Filipa Haywasa oraz arcybiskupa Stefanowicza. Niewykluczone, że przeniesienie księdza Moszory do Tyśmienicy miało za cel uspokojenie sytuacji.

⁷¹ ЦДІАВЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 39; ЦДІАВЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 40-41, sprawozdanie poborcy podatkowego w Husiatynie Jana Wohlfartha na temat księdza G. Moszory, Husiatyn, 23 sierpnia 1850.

⁷² ЦДІАВЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 42, sprawozdanie z działalności księdza G. Moszory, Stanisławów, 3 września 1850.

⁷³ ЦДІАВЛ: ф. 146, оп. 4, spr. 1246, к. 45-47, nota urzędnika starostwa w Stanisławowie, A. Żuławskiego, Stanisławów, 31 sierpnia 1850.

Więcej informacji udało się zebrać na temat zaangażowania księdza Moszory w działalność Rady Narodowej. Dla zrozumienia kontekstu ówczesnego, dynamicznego biegu wydarzeń przypomnieć należy fakt z 15 marca 1848 roku. W Wiedniu doszło wtedy do rozruchów, po których kanclerz Klemens Metternich został odsunięty od władzy, a cesarz Ferdynand I zadeklarował nadanie konstytucji, ogłoszenie amnestii dla więźniów politycznych i wolności prasy. Trwały dyskusje nad zwołaniem Sejmu Stanowego i jego reformą, co nie odpowiadało działaczom niepodległościowym, domagającym się radykalnych zmian. Okoliczności te skłoniły demokratów polskich we Lwowie do utworzenia 14 kwietnia 1848 roku Rady Narodowej, o czym poinformowano gubernatora Galicji Franza Stadiona. Był to wyraz sprzeciwu wobec polityki Wiednia, a nadrzędnym zadaniem Rady miało być reprezentowanie interesu narodowego. Organem prasowym Rady Narodowej stała się gazeta o tym samym tytule⁷⁴. Niezwłocznie też podjęto działania mające na celu zaangażowanie duchowieństwa katolickiego. 26 kwietnia, na posiedzeniu Rady, poinformowano o zwróceniu się do arcybiskupa Stefanowicza, aby wskazał swojego delegata. Ormiański hierarcha miał w tym celu zwołać kapitułę katedralną i wybrać odpowiedniego kandydata.

Kolejnego dnia, to jest 27 kwietnia, gubernator zdelegalizował Radę⁷⁵. Mimo to niezwłocznie przystąpiono do budowy jej struktur lokalnych, tworząc w stolicy każdego cyrkułu Radę Obwodową. Znaczącą rolę odegrali w tym księża katolicy. Jako elita społeczeństwa polskiego i ruskiego, cieszący się autorytetem, inicjowali spotkania patriotyczne i wygłaszali kazania, poruszając ideę restytucji niepodległego państwa polskiego. W ten sposób docierano do szerszych mas społeczeństwa. W kościołach śpiewano zakazane hymny, takie jak *Boże coś Polskę*, odmawiano modlitwy do Królowej Korony Polskiej⁷⁶.

W tak pojmowaną misję krzewienia idei zmiany społeczno-politycznej, zmierzającej do restytucji państwa polskiego, wpisuje się aktywność księdza Moszory. Jego działalność naświetlają druki ulotne, które wówczas kolportowano. 9 maja 1848 roku w Stanisławowie powstała Obwodowa Rada Narodowa, która dzień później ogłosiła swoją deklarację:

Pragniemy wolności osobistej i politycznej, równych praw dla wszystkich mieszkańców bez różnicy wyznania, stanu i narodowości, reprezentacji narodowej, które by były wyrazem najogólniejszej woli narodu, narodowej reorganizacji kraju we wszystkich gałęziach władz, osobnego Sejmu i osobnej administracji. A przede wszystkim pragniemy Polski całej

⁷⁴ M. Stolarczyk, *Działalność Lwowskiej Centralnej Rady Narodowej*, s. 87-88.

⁷⁵ Nie udało się ustalić, kogo spośród duchowieństwa ormiańskiego wskazał arcybiskup, można wszakże przypuszczać, że był to wspomniany wyżej ksiądz Dawid Dawidowicz. Zob. *Protokoły posiedzeń Rady Narodowej*, s. 30.

⁷⁶ M. Stolarczyk, *Udział duchowieństwa rzymskokatolickiego*, s. 66.

i niepodległej, w granicach przedrozbiorowych objętej, Polski, której celem i podwaliną idea ludowa⁷⁷.

Autorzy deklaracji zapewniali, że dalecy są od gwałtownego odłączenia się od Austrii, nie chcą walczyć orężem, lecz wierzą w sprawiedliwość dziejową i powołują się na „świętość i nietykalność” praw do własnej ojczyzny Polski. W dokumencie jest także mowa o braterstwie „wszystkich ludów Europy” oraz o konstytucji.

Szczególnym wyrazem wzajemnego szacunku i współpracy było przystąpienie do Rady greckokatolickiego duchowieństwa ruskiego, które deklarowało: „Współ z duchowieństwem łacińskim i ormiańskim pragniemy przez oświecenie ludu stać się pośrednikami moralnego odrodzenia się Polski”, przyszłość własnego narodu widziało w koegzystencji z „jednoplemiennym narodem polskim” i odżegnywało się od jakiegokolwiek separatyzmu. Deklarację podpisało kilkudziesięciu działaczy, w tym kilkunastu duchownych katolickich obrządku łacińskiego i greckokatolickiego oraz ks. Moszoro, jako jedyny przedstawiciel duchowieństwa ormiańskiego⁷⁸.

Rada Narodowa w Stanisławowie zajmowała się między innymi kwestą na rzecz Gwardii Narodowej – ochotniczej formacji wojskowej utworzonej w Galicji w 1848 roku. Wystosowany w sierpniu 1848 roku apel wspominał o dotkliwym braku odzieży i żywności: „Prosimy Was więc o wszelkiego rodzaju wiktuały – jako też o wszystko co do ubrania służyć może”⁷⁹.

Pod auspicjami Rady Narodowej 29 września 1848 roku powstało w Stanisławowie Stowarzyszenie Polek, które 3 października ustaliło regulamin działalności. W skład komitetu kierującego weszła Ormianka Albina Romaszkanowa (przewodnicząca)⁸⁰, a ksiądz Moszoro został jednym z sekretarzy stowarzyszenia. Celem tej organizacji było:

rozkrzewianie oświaty rodzimej między ludem, by wytrysły zeń pierwsiastki narodowo-demokratyczne długimi nieszczęść przechodami i bałamuctwa przytłumiane, tudzież założenia kasy narodowej, ażeby chwilom nagłym, kiedy pierś narodu podwójnie uderzy, gwałtowniej, silniej

⁷⁷ Odezwa Rady Obwodowej Stanisławowskiej do Rady Narodowej Lwowskiej, Stanisławów, 10 maja 1848, s. 1.

⁷⁸ Wśród sygnatariuszy dokumentu byli jeszcze, oprócz ks. Moszory, tacy Ormianie, jak: Mikołaj Bołoz Antoniewicz, Antoni Romaszkan i Franciszek Abgarowicz.

⁷⁹ *Wolność, równość, braterstwo. Rada Narodowa Stanisławowska do Obywateli*, Stanisławów, 23 sierpnia 1848, s. 1.

⁸⁰ Warto wymienić także inne Ormianki, które zgłosiły swój akces do organizacji, a były to: Kajetana Bogdanowicz, Antonina Gregorowicz, Marcela Krzysztofowicz, Anna Mikuli, Anna Pasakas, Rypsyma Romaszkan, Anna Szymonowicz, Klementyna Wartarasiewicz, Kajetana Zerygiewicz.

i świadomiej domagać się będzie życia, przyjść choć słabą częścią usiłowań z pewnym już zapasem, z przecutą i szybką pomocą⁸¹.

Naczelnym zadaniem organizacji było rozpropagowanie idei wśród kobiet „bez różnicy stanu i wyznań” oraz pomnażanie kapitału. Działalność stowarzyszenia, jak również jego finanse, znajdowały się pod kontrolą Rady Narodowej.

Wspomniane wyżej relacje na temat aktywności księdza Moszory nie spowodowały zrazu żadnej reakcji ze strony Gubernium. Dopiero w czerwcu kolejnego roku urząd ten zwrócił się do starostwa w Stanisławowie z zapytaniem, jak aktualnie ocenia jego postawę w Tyśmienicy. W przypadku odpowiedzi negatywnej Gubernium planowało odwołać duchownego z pełnionego stanowiska i ukarać⁸². Opinia opracowana przez komisarza Józefa Majewskiego była bardzo korzystna. Stwierdził, że ksiądz Moszoro jest gorliwym duszpasterzem, należy do grona lepiej wykształconych duchownych oraz cieszy się powszechnym szacunkiem. W jego ocenie postawa moralna duchownego jest zawsze godna pochwały. Jest osobą przyzwoitą i skromną, a działalność patriotyczną uznać należy za epizod niegodny pamiętania. Podkreślił też, bazując na własnych obserwacjach, że od kąd ksiądz Moszoro przebywa w Tyśmienicy, nie angażuje się w sprawy polityczne. Wszystko to prowadziło do konkluzji, że należy więc mu wystawić najlepsze świadectwo i pozostawić na dotychczasowym stanowisku⁸³.

Po tym raporcie Gubernium stwierdziło, że choć oskarżenia kierowane pod adresem księdza były bardzo poważne, a rezultat śledztwa potwierdza, że należał do rewolucyjnej organizacji i nawoływał do gwałtownego osiągnięcia wolności, najwyraźniej po wspomnianych wydarzeniach starał się zachować ostrożność i unikał kontaktu z osobami dwuznacznymi politycznie. W związku z powyższym zasługuje na zaufanie i beneficjum⁸⁴. Powyższą decyzję gubernator Gołuchowski zakomunikował arcybiskupowi Stefanowiczowi, zaznaczając, że ks. Moszoro, który za swoje aberracje polityczne doznał wielokrotnie łaski ze strony władz, pozostanie pod ścisłą obserwacją, a w przypadku powrotu do działalności antypaństwowej poddany zostanie surowej karze⁸⁵.

⁸¹ *Odezwa do Polek w obwodzie stanisławowskim zamieszkałych*, Stanisławów, 3 października 1848, s. 1-3.

⁸² ЦДІАУЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 53, brudnopis pisma Gubernium galicyjskiego do starostwa w Stanisławowie, Lwów, 6 czerwca 1851.

⁸³ ЦДІАУЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 57-58, sprawozdanie komisarza J. Majewskiego, Stanisławów, 15 listopada 1851.

⁸⁴ ЦДІАУЛ: f. 146, op. 4, spr. 1246, k. 58, brudnopis pisma Gubernium galicyjskiego do starostwa w Stanisławowie, Lwów, 25 listopada 1851.

⁸⁵ ЦДІАУЛ: f. 475, op. 1, spr. 824, k. 5, pismo A. Gołuchowskiego do arcybiskupa S. Stefanowicza, 6 grudnia 1851.

Grzegorz Moszoro pozostał w Tyśmienicy⁸⁶, poświęcając się pracy duszpasterskiej wśród tamtejszych Ormian⁸⁷. W 1853 r. odbyło się uroczyste poświęcenie kościoła parafialnego po przeprowadzonym remoncie⁸⁸. W 1855 roku przeżył wraz z wiernymi epidemię cholery⁸⁹. Wyremontował kościół pod wezwaniem św. Kajetana, jednak w 1866 roku, podczas pożaru miasta, jego świątynia uległa zniszczeniu⁹⁰. W kolejnych latach kontynuował prace restauracyjne. Zmarł 22 października 1881 roku w Tyśmienicy. Administratorem parafii po jego śmierci został Izaak Mikołaj Isakowicz, proboszcz w Stanisławowie, przyszły arcybiskup⁹¹.

Reasumując, należy podkreślić, że Grzegorz Moszoro należał do grona duchowieństwa katolickiego w Galicji, które za swój moralny obowiązek uważało wsparcie inicjatyw demokratycznych i patriotycznych. Wówczas zdania w tej kwestii były podzielone, gdyż wyrażanie sprzeciwu wobec cesarza wychodziło poza przyjęte schematy i konwenanse społeczne. Nielegalna działalność wymagała odwagi cywilnej, niosła bowiem z sobą ryzyko konsekwencji prawnych. Wielu duchownych – uczestników spisku odsiedziało wyroki więzienia i zostało zdegradowanych ze stanowisk kościelnych. Niektórzy z nich mieli ciche przyzwolenie przełożonych na swoją działalność. Odbiór ich postaw przez społeczeństwo także był zróżnicowany.

Braki w dokumentacji źródłowej nie pozwalają na całościową charakterystykę aktywności księdza Moszory. Wiele wskazuje jednak na to, że już w okresie studiów seminaryjnych włączył się w działalność konspiracyjną, a przynajmniej zetknął się z osobami z tego środowiska. Wtedy też zapewne ukształtowały się jego poglądy na tematy społeczne i polityczne. Kontakty te pogłębił na gruncie lwowskim, będąc już w tym czasie zaufanym współpracownikiem arcybiskupa ormiańskiego i urzędnikiem konsystorza. Arcybiskup Stefanowicz podkreślał

⁸⁶ W Tyśmienicy ks. Moszoro poznał Wincentego Pola, który czasowo zamieszkał na Pokuciu. Wzmiankowany jest w korespondencji Pola do jego syna Wincentego juniora oraz do ks. Izaaka Isakowicza. Ich bliższe kontakty nie są jednak znane. *Listy z ziemi naszej. Korespondencja Wincentego Pola z lat 1826-1872*, zebrał, opracował i wstępem opatrzył Z. Suldowski, Warszawa 2004, s. 285, 297, 348, 371.

⁸⁷ *Catalogus universi cleri Archi-Dioecesis Leopoliensis ritus armeni pro Anno Domini 1853-1881*, Leopoli 1852-1881, *passim*. Na temat działalności ks. Moszory jako duszpasterza parafii Tyśmienica zob. CDIAUL, f. 475, op. 1, spr. 825, 829, 831, 861. Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie, zespół parafia ormiańska w Tyśmienicy, sygn. 22.

⁸⁸ I. Isakowicz, *Kazania i nauki na wszystkie uroczystości całego roku*, Lwów 1878, s. 178.

⁸⁹ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 824, k. 57-58, pismo księdza G. Moszory do Konsystorza ormiańskiego, Tyśmienica, 13 września 1855.

⁹⁰ S. Barącz, *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1869, s. 175.

⁹¹ *Metropolia lwowska obrz. orm.*, „Bonus Pastor”, 1881, 23, s. 190; *Померли*, „Діло”, 1881, 86, s. 4.

zawsze dodatnie cechy księdza Moszory, jego erudycję i oddanie sprawom duchowym, starał się o jego szybki angaż duszpasterski, a następnie dał mu kredyt zaufania w postaci probostwa w Tyśmienicy. Przypuszczalnie hierarcha wiedział o aktywności swojego podwładnego, ale czy podzielał jego poglądy i sposób działania, trudno stwierdzić.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie: Parafia ormiańska w Tyśmienicy, sygn. 22
- Archiv der Universität Wien: Th 22, Matricula Inelytae Facultatis theologiae Viennensis 1760-1850, Mikrofilm Box No. 079; Mikrofilm 421, ThK 53.16-17, Kataloge von Studien-Jahren 1834/35-1837/38 über die Hörer der theologischen Studien an der hiesigen Hochschule
- [Centralnyj] Центральний державний історичний архів України, Львів: f. 475, Ormiański Konsystorz Metropolitalny, op. 1, spr. 817, 821, 822, 824, 825, 829, 831, 858, 859, 861, 923; f. 146, Namiestnictwo Galicyjskie we Lwowie, op. 4, spr. 1246
- Narodowa Biblioteka Ossolineum: Dział Rękopisów: 2757/II, korespondencja ks. Sado-ka Barącza. Listy od różnych osób z lat 1853–1879, t. 2
- Österreichische Staatsarchiv: Allgemeines Verwaltungssarchiv, Adel HAA 570.102; Kultus AK Katholisch 651 1, Signatur 67

Źródła drukowane

- Batowski A., *Diariusz wypadków 1848 roku*, rękopis przejrzał, oprac., wstępem i przypisami opatrzył M. Tyrowicz, Wrocław 1974
- Bogdański H., *Pamiętnik 1832-1848*, z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot, Kraków 1971
- Catalogus universi cleri Archi-Dioecesis Leopoliensis ritus armeni pro Anno Domini 1853-1881*, Leopoli 1852-1881
- Czaplicki F. M., *Rzeź w Horożanie i Pamiętnik więźnia stanu. Dwa dzieła w jednym tomie*, wyd. 2, Kraków 1872
- Isakowicz I., *Kazania i nauki na wszystkie uroczystości całego roku*, Lwów 1878
- Józefczyk A., *Wspomnienie ubiegłych lat. (Przyczynek do historii spisków w Galicyi)*, Kraków 1881
- Listy z ziemi naszej. Korespondencja Wincentego Pola z lat 1826-1872*, zebrał, opracował i wstępem opatrzył Z. Sudolski, Warszawa 2004
- Metropolia lwowska obrządku ormiańskiego. Zmarli, „Bonus Pastor”, 1881, 23, s. 190*
- Morgenbesser A., *Wspomnienia z lwowskiego więzienia*, wyd. R. Leszczyński, Warszawa 1993
- Odezwa do Polek w obwodzie stanisławowskim zamieszkałych*, Stanisławów 1848
- Odezwa Rady Obwodowej Stanisławowskiej do Rady Narodowej Lwowskiej*, Stanisławów 1848
- Personalstand der Sekular- und Regular-Geistlichkeit der Fürsterzbischöflichen Wiener Diözese aus das Jahr 1835-1837*, Wien 1835-1837

[Pomerły] *Померли*, „Діло”, 1881, 86, s. 4

Protokoły posiedzeń Rady Narodowej Centralnej we Lwowie (14 IV-29 X 1848), red. S. Kieniewicz, F. Ramotowska, do dr przygot. Adam Galkowski [et al.], Warszawa 1996

Provinzial-Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1849, Lemberg 1849

Wolność, równość, braterstwo. Rada Narodowa Stanisławowska do Obywatelki, Stanisławów 1848

Opracowania

Barącz S., *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1869

Frank K. F. v., *Alt-Österreichisches Adels-Lexikon*, 1, (1823-1918), Wien 1928

Frank K. F. v., *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblände bis 1806, sowie Kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachtragen zum Alt-österreichischen Adels-Lexikon 1823-1918*, 3, K-N, Schloss Senftenegg 1972

Kruczkowski S. K., *Poczet Polaków wyniesionych do godności szlacheckiej przez monarchów austriackich w czasie od roku 1773 do 1918: dalej tych osób, którym wymienieni władcy zatwierdzili dawne tytuły książęce względnie hrabiowskie lub nadali tytuły hrabiów i baronów jak niemniej tych, którym zatwierdzili staropolskie szlachectwo*, Lwów 1935

Łopuszański B., *Stowarzyszenie Ludu Polskiego (1835-1841). Geneza i dzieje*, Kraków 1975

Piech S. L., *Wychować dla Kościoła i państwa. Formacja elity duchowieństwa galicyjskiego w Wiedniu 1775-1918*, wyd. 2 poszerz., Kraków 2012

Poczet szlachty galicyjskiej i bukowińskiej, Lwów 1857

Stasiowski M., *Dawidowicz Dawid (1804-1869)*, w: *Das „Frintaneum” in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen (1816-1918). Ein biographisches Lexikon, (Studien zum Frintaneum)* (w druku)

Stolarczyk M., *Działalność Lwowskiej Centralnej Rady Narodowej. W świetle źródeł polskich*, Rzeszów 1994

Stolarczyk M., *Udział duchowieństwa rzymskokatolickiego w galicyjskiej Wiosnie Ludów. Próba charakterystyki*, w: *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów*, red. W. Wic, Kraków 1999, s. 60-71, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 267

Stupnicki H., *Herbarz polski i imionospis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów. Ułożony porządkiem alfabetycznym na podstawie „Herbarza” Niesieckiego i manuskryptów*, 2, Lwów 1859

Турій О., *Греко-католицька церква і революція 1848-1849 рр. в Галичині*, w: *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów*, red. W. Wic, Kraków 1999, s. 73-91, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 267

Wasyl F., *Ormianie w przedautonomicznej Galicji. Studium demograficzno-historyczne*, Kraków 2015, *Studia Galicyjskie*, 4

Zaleski T., *Słownik biograficzny duchownych ormiańskokatolickich oraz duchownych rzymskokatolickich pochodzenia ormiańskiego w Polsce w latach 1750-2000*, Kraków 2001

Tomasz Krzyżowski, Marek Stasiowski, *A Patriot or a Rebel? Independence Activities of the Priest Grzegorz Moszoro During the Springtime of the Peoples in the Light of Lviv and Vienna Archives*

Abstract. Grzegorz Moszoro (1812-1881) was born in an Armenian family in Łysiec (Eastern Galicia). In 1838, he graduated in philosophy and theology from the University of Vienna and became a priest of the Archdiocese of Lwów within the Armenian rites. In 1839, he joined in Lwów a secret society called “Sons of the Fatherland”, for which he was accused of high treason, sentenced to death and deprived of his nobility. In 1845, the Emperor Ferdinand I pardoned him, ordering penance. In 1848, Moszoro became a vicar of the Armenian parish in Stanisławów, where he got involved in independence activities again. He participated in the work of the Regional National Council – an organisation striving for introduction of democratic changes and regaining independence by Poland. During sermons within the Armenian Church, he encouraged the faithful to rebel against the Austrian authorities. Gubernium in Lwów and starostvo in Stanisławów collected extensive material documenting the priest’s activity. On its basis, the activities of Moszoro were recreated – in the context of socio-political changes, occurring in Galicia at that time. In 1849, Moszoro became a rector of the Armenian parish in Tyśmienica, devoting himself exclusively to priestly work.

Keywords: Grzegorz Moszoro, Galicia, Springtime of the Peoples, Central National Council, Polish Armenians, Armenian clergy

Տոմաշ Կժիժովսկի, Մարեկ Ստաշիովսկի, Հայրենասէ՛ր Թե Ապստամբող. Հայր Գժեգոժ Մոշորոյի Անկախության Գործունեությունը Ժողովուրդների Գարուն Ժամանակաշրջանում Լվովի Եվ Վիեննայի Արխիվային Նյութերի Լույսի Ներքո

Համառոտագիր. Գժեգոժ Մոշորոն (1812-1881) ծնվեց Լիշեց քաղաքի (Արևելյան Գալիցիա) հայ ընտանիքում: 1838-ին ավարտեց Վիեննայի համալսարանի փիլիսոփա - աստվածաբանական բաժինը և դարձավ Լվովի արքեպիսկոպոսության հայկական ծիսակարգի հոգևորական: 1839 թվականին նա միացավ Լվովի «Հայրենիքի որդիներ» գաղտնի ընկերությանը, ինչի հետևանքով մեղադրվեց պետական դավաճանության մեջ, մահապատժի դատապարտվեց և գրկվեց իր ազնվականությունից: 1845 թվականին Ֆերդինանդ I կայսրը նրան ներում շնորհեց՝ հրամայելով ապաշխարությանը: 1848 թվականին Մոշորոն դարձավ Ստանիսլավովի հայկական ծխի վիկարիոս (օգնական եպիսկոպոս), որտեղ կրկին ներգրավվեց անկախության համար գործունեության մեջ: Միացավ Շրջանային Ազգային խորհրդի աշխատանքներին. դա կազմակերպություն էր, որը ձգտում էր ժողովրդավարական փոփոխություններ իրականացնել և վերականգնել Լեհաստանի անկախությունը: Հայկական եկեղեցում քարոզելու ժամանակ նա քաջալերում էր հավատարիմներին ապստամբել ավստրիական իշխանությունների դեմ: Լվովի գուբերնիան և Ստանիսլավովի ստարոստովոն հավաքել են մեծ քանակությամբ նյութեր, որոնք փաստում են հոգևորականի

գործունեություն մասին : Դրանց հիման վրա վերիմաստատվորվել է Մոշորոյի գործունեությունը իր ժամանակի ` Գալիցիայում տեղի ունեցող հասարակա-քաղաքական փոփոխությունների համատեքստում: 1849թ.-ին Մոշորոն դարձավ Տիշմենիցաների հայկական ծխի քահանա՝ այսուհետ իրեն բացառ-ապես նվիրելով հովվական աշխատանքին:

Քանալի բառեր. Գրեգոր Մոշորո, Գալիցիա, Ժողովուրդների գարուն, Կենտրոնական Ազգային Խորհուրդ, լեհահայեր, հայ հոգևորականներ: